

Opinia

Prezesa Agencji Oceny Technologii Medycznych nr 248/2014 z dnia 27 października 2014 r. o projekcie programu „Powiatowy Program Promocji Zdrowia dla mieszkańców Powiatu Legionowskiego na rok 2014 – Edukacja prozdrowotna” Powiatu Legionowskiego

Po zapoznaniu się z opinią Rady Przejrzystości negatywnie opiniuję projekt programu zdrowotnego „Powiatowy Program Promocji Zdrowia dla mieszkańców Powiatu Legionowskiego na rok 2014 – Edukacja prozdrowotna”.

Uzasadnienie

Cel ogólny projektu, którym jest poprawa zdrowia oraz świadomości na jego temat, a także poprawa jakości życia mieszkańców powiatu, jest chwalebny.

Jednakże projekt stworzono w sposób nieuporządkowany, a cele szczegółowe są bardzo różnorodne. Populacje docelowe nie zostały poprawnie określone – ale przypuszczać można, że program objąłby niewielki odsetek potencjalnych beneficjentów.

Kosztorys programu jest zbyt ogólny, autorzy nie odnieśli się do skuteczności planowanych działań, oraz nie przedstawili dokładnie sposobu monitorowania i ewaluacji programu.

Przedmiot opinii

Przedmiotem opinii jest program zdrowotny Powiatu Legionowskiego z zakresu promocji zdrowia. Celem głównym Powiatowego Programu Promocji Zdrowia jest poprawa zdrowia oraz świadomości na jego temat mieszkańców powiatu, jak również poprawa jakości życia. W ramach opisanych w projekcie programu akcji wskazano również cele szczegółowe: pogłębienie świadomości dzieci na temat zdrowego trybu życia, propagowanie wśród dzieci odpowiedzialności za własne zdrowie oraz świadomości na temat higieny jamy ustnej i całego ciała, naukę zdrowych nawyków żywieniowych, uświadamianie dzieciom potrzeby regularnego ruchu, promowanie badań mammograficznych i cytologicznych wśród mieszkanki Powiatu. Program jest skierowany do dzieci w wieku 3-9 lat oraz kobiet uprawnionych do skorzystania z profilaktycznych badań mammograficznych i cytologicznych w ramach NFZ. Program ma być realizowany w 2014 roku. Planowane koszty całkowite poszczególnych akcji wynoszą: „Zdrowie w Bajce” – 10000 zł, „Dbam o zdrowie” – 5000 zł.

Nie podano kosztów realizacji promowania badań mammograficznych i cytologicznych.

Problem zdrowotny

Według definicji WHO nadwaga i otyłość są definiowane jako nieprawidłowa lub nadmierna akumulacja tłuszczu, która stanowi zagrożenie dla zdrowia ludzkiego. Jest to przewlekła choroba metaboliczna wynikająca z zaburzeń homeostazy energii. Pierwotną przyczyną otyłości alimentacyjnej są zaburzenia popędu żywieniowego prowadzące do zwiększenia się ilości tkanki tłuszczowej w organizmie, która powoduje patologie i dysfunkcje we wszystkich układach i narządach. Jest jedną z głównych przyczyn chorobowości i umieralności w krajach o średnim i wysokim rozwoju cywilizacyjnym. Warto zaznaczyć, że otyłość jest chorobą, której można uniknąć. Otyłość jest jedną z najważniejszych przewlekłych chorób niezakaźnych, która przybrała charakter epidemii.

Nadwaga i otyłość są głównymi czynnikami ryzyka dla wielu chorób przewlekłych. Między innymi można wymienić cukrzycę, choroby układu naczyniowo-kръżeniowego, chorobę zwyrodnieniową stawów, kamicy nerkową, zespół snu z bezdechem oraz raka. Nadwaga i otyłość niesie także za sobą szereg negatywnych konsekwencji dla funkcjonowania fizycznego, psychicznego i społecznego otyłego człowieka. Otyłość ma wpływ na samoocenę pacjenta, niezadowolenie z kształtów i masy swojego ciała, poczucie winy i bezradności, depresji, nadużywania alkoholu, leków lub narkotyków. Złe nawyki żywieniowe nabyte w dzieciństwie utrwalają się i mają wpływ na rozwój otyłości w społeczeństwie. Otyłość przyczynia się do problemów społecznych, np. bezrobocia.

Alternatywne świadczenia:

W Polsce od 2006 roku realizowany jest ogólnopolski Program edukacyjno – informacyjny „Trzymaj formę”² współorganizowany jest przez Główny Inspektorat Sanitarny (GIS) oraz Polską Federację Producentów Żywności Związek Pracodawców (PFPŻP) w ramach realizacji strategii WHO dotyczącej diety, aktywności fizycznej i zdrowia.

Celem programu „Trzymaj formę!” jest edukacja w zakresie trwałego kształtowania prozdrowotnych nawyków wśród młodzieży szkolnej poprzez promocję zasad aktywnego stylu życia i zbilansowanej diety, w oparciu o odpowiedzialność indywidualną i wolny wybór jednostki.

Program pomaga rozwijać zainteresowania uczniów i poszerza ich wiedzę o świecie. Realizowany jest metodą projektu, dzięki czemu wykracza poza podstawę programową i programy nauczania szkoły. Z informacji zamieszczonej na stronie programu www.trzymajforme.pl wynika, że projekty winny służyć promocji aktywności fizycznej, uczyć prawidłowego, czyli zróżnicowanego i zbilansowanego sposobu odżywiania się dzieci i młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzialności indywidualnej za zdrowie i zasady wolnego wyboru. W programie mogą uczestniczyć wszystkie publiczne i niepubliczne szkoły gimnazjalne. Zainteresowane programem szkoły otrzymają materiały edukacyjne dla uczniów i nauczycieli przygotowane przez PFPŻ przy współpracy z Instytutem Żywności i Żywienia oraz Zakładem Medycyny Szkolnej Instytutu Matki i Dziecka.

Wnioski z oceny przeprowadzonej przez Agencję

Wnioski z oceny problemu zdrowotnego:

Ogólne wnioski i zalecenia wynikające z opinii ekspertów, odnalezionych rekomendacji oraz dowodów naukowych dotyczących skuteczności i efektywności kosztowej programów dotyczących edukacji z zakresu zdrowego odżywiania oraz profilaktyki i leczenia otyłości:

- Programy dotyczące edukacji z zakresu zdrowego odżywiania oraz profilaktyki i leczenia nadwagi i otyłości powinny być realizowane przez jst ze względu na bliski kontakt z pacjentami oraz znajomość potrzeb społeczności lokalnej.
- Programy profilaktyki powinny obejmować zarówno populację zdrową (profilaktyka pierwotna), jak i populacje cierpiące na nadwagę i otyłość (profilaktyka wtórna).
- Edukacja jest podstawą wszelkich interwencji medycznych. Edukacją zdrowotną powinny zajmować się osoby wykwalifikowane w tym kierunku.
- Programy zdrowotne dotyczące nadwagi i otyłości powinny być prowadzone począwszy od dzieci przedszkolnych i szkolnych ze szczególnym uwzględnieniem tych grup wiekowych. Prowadzenie programów wśród młodzieży i dorosłych również jest zalecane, jednak może przynieść mniejsze korzyści z perspektywy ochrony zdrowia.
- Programy polegające na edukacji dzieci powinny obejmować także rodziców i opiekunów oraz całe rodziny.
- Najskuteczniejsze są programy wieloletnie oraz programy wielokomponentowe. Należy włączać w nie dietę, aktywność fizyczną oraz psychologiczne terapie behawioralno-poznawcze.
- Należy także wprowadzać zmiany środowiskowe sprzyjające utrzymaniu zdrowego stylu życia.
- Interwencje edukacyjne powinny aktywnie włączać uczestników w zajęcia.
- Badania przesiewowe w szkołach powinny odbywać się z zachowaniem prawa do intymności.
- Zalecanym wskaźnikiem nadwagi i otyłości u dzieci jest pomiar BMI skorygowany o wiek i płeć w postaci centylów. Normy w populacji polskiej to: dla nadwagi pomiędzy 90 a 97 centylem, dla otyłości powyżej 97 centyli.
- Zalecanym wskaźnikiem nadwagi i otyłości u dorosłych jest pomiar BMI, obwodu talii oraz WHR. Otyłość stwierdza się dla wartości powyżej 80 cm u kobiet i 94 cm u mężczyzn.
- W przypadku potwierdzonej nadwagi i otyłości zaleca się wykonać podstawowe badania laboratoryjne w celu wykluczenia chorób towarzyszących: nadanie ciśnienia krwi, badanie poziomu glukozy we krwi, lipidogram.
- Programy obejmujące zmianę diety u dorosłych powinny polegać na ograniczeniu kaloryczności dziennej racji żywieniowej o 500-1000 kcal/dzień. Zaleca się redukcję wagi o 5-10% w ciągu 6 miesięcy lub 0,5-1/tydz.
- Nieliczne dostępne dane na temat efektywności kosztowej wskazują na potencjalną efektywność kosztową programów profilaktyki otyłości.
- Otyłość jest jednym z podstawowych czynników etiologicznych choroby zwyrodnieniowej kolan, bioder oraz kręgosłupa. Zasadnym jest łączenie diagnostyki i terapii choroby zwyrodnieniowej stawów z profilaktyką i leczeniem otyłości.
- Odnalezione dane oraz opinie ekspertów potwierdzają bezpieczeństwo interwencji profilaktyki otyłości oraz edukacji w zakresie zdrowego żywienia.

Wnioski z oceny projektu programu Powiatu Legionowskiego:

Program dot. edukacji prozdrowotnej nie został oparty o proponowany schemat programu zdrowotnego AOTM. Brakuje w nim wiele elementów i jest opisany w sposób chaotyczny oraz nieuporządkowany.

Nie podano danych epidemiologicznych w zakresie omawianego problemu zdrowotnego, tj. nadwagi i otyłości u dzieci, niezdrowego trybu życia, niskiego poziomu aktywności fizycznej w populacji docelowej oraz raka piersi i szyjki macicy wśród kobiet.

Zgodnie z celem głównym Powiatowego Programu Promocji Zdrowia jego założenia powinny wpływać na poprawę zdrowia, świadomości zdrowotnej beneficjenta oraz jakości jego życia.

Tym samym w ramach opisanych w projekcie programu akcji Wnioskodawca założył następujące cele szczegółowe: pogłębienie świadomości dzieci na temat zdrowego trybu życia, propagowanie wśród dzieci odpowiedzialności za własne zdrowie oraz świadomości na temat higieny jamy ustnej i całego ciała, naukę zdrowych nawyków żywieniowych, uświadamianie dzieciom potrzeby regularnego ruchu, promowanie badań mammograficznych i cytologicznych wśród mieszkanki Powiatu.

Programy zdrowotne dotyczące nadwagi i otyłości powinny być prowadzone począwszy od dzieci przedszkolnych i szkolnych (ze szczególnym uwzględnieniem tych grup wiekowych), co zostało zawarte w projekcie opiniowanego programu. Prowadzenie programów wśród młodzieży i dorosłych również jest zalecane, jednak może przynieść mniejsze korzyści z perspektywy służby zdrowia.

Wnioskodawca nie oszacował liczebności populacji docelowej w żadnej z proponowanych akcji w ramach programu edukacji prozdrowotnej. Zgodnie z danymi GUS za 2013 r. dzieci w wieku 3-4 lat stanowiły blisko 3% całej populacji Powiatu (3200 dzieci na 111049 wszystkich mieszkańców), natomiast dla wszystkich dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym (tj. 3-9 r.ż.) odnotowano liczebność 10 249 (co stanowi blisko 10% mieszkańców Powiatu) [patrz Ryc. 1]. Tryb zapraszania do opiniowanego programu jest niejasno określony, nie wiadomo dokładnie jaką będzie miał formę. Wnioskodawca zaznacza z kolei, że promocja programu będzie prowadzona na podstawie strony internetowej powiatu, jak również w miesięczniku lokalnym - Kurier. Nie odniesiono się również do zasad kwalifikacji danej jednostki do uczestnictwa w programie zdrowotnym. Biorąc pod uwagę, że projekt programu dotyczy w dużej mierze osób niepełnoletnich niezbędna jest zgoda rodziców/opiekunów dziecka na udział w edukacji prozdrowotnej (Wnioskodawca pomija tą kwestię).

W projekcie programu brakuje również szczegółowego harmonogramu/planu działań. Planowane interwencje ograniczają się do różnych form edukacji zdrowotnej, jak np. konkursy, warsztaty etc. Edukacja zdrowotna stanowi ważny element polityki zdrowia publicznego i jedno z zadań samorządów lokalnych możliwe do realizacji przy niewielkim nakładzie finansowym.

Akcja „Zdrowie w Bajce”:

- Program w doborze populacji zgodny jest z opiniami ekspertów [Za1 1]. Programy zdrowotne dotyczące nadwagi i otyłości powinny być prowadzone począwszy od dzieci przedszkolnych i szkolnych ze szczególnym uwzględnieniem tych grup wiekowych. Dodatkowo odnalezione dane oraz opinie ekspertów potwierdzają

bezpieczeństwo interwencji profilaktyki otyłości oraz edukacji w zakresie zdrowego żywienia.

- Zgodnie z poprzednimi Opiniami Rady interwencje o charakterze konkursu na przedstawienie nie mają udowodnionej skuteczności.

Akcja „Dbam o zdrowie”:

- Populacja docelowa w akcji nie została dokładnie sprecyzowana, ponieważ z treści programu wynika, że będą to dzieci przedszkolne z najmłodszych grup. Nie do końca wiadomo, które grupy przedszkolne uznać można za najmłodsze. Autorzy podali, że w poprzedniej edycji programu wzięło udział 877 dzieci w wieku 3-4 lat.
- Zajęcia edukacyjne obejmować będą tematykę zdrowego odżywiania się, rozróżniania zdrowych i niezdrowych produktów, sposobu dbania o higienę jamy ustnej, w tym prawidłową technikę mycia zębów i ogólnej higieny. Program nie zakłada włączenia w działania rodziców. Wytyczne w tym zakresie [Załącznik 1], wskazują, że programy polegające na edukacji dzieci powinny obejmować także rodziców i opiekunów oraz całe rodziny.
- Wytyczne wskazują także, że najskuteczniejsze są programy wieloletnie oraz programy wielokomponentowe. Należy włączać w nie dietę, aktywność fizyczną oraz psychologiczne terapie behawioralno-poznawcze. Nie wiadomo także czy będzie propagował wzmożony wysiłek fizyczny wśród przedszkolaków, a także czy będzie obejmował działania psychologa.
- Edukacją zdrowotną powinny zajmować się osoby wykwalifikowane w tym kierunku. Autorzy podali, że zajęcia będą prowadzone przez wykwalifikowanych specjalistów posiadających udokumentowane prawo do przeprowadzania takiej formy i tematyki zajęć. Nie podano jednak jakie kompetencje powinien posiadać edukator.
- Nie podano ile godzin zajęciowych planuje się przeznaczyć na zajęcia edukacyjne.

„Współpraca w zakresie edukacji i profilaktyki prozdrowotnej”:

- Autorzy założyli promowanie badań mammograficznych i cytologicznych finansowanych przez NFZ.
- Projekt zakłada rozpoczęcie współpracy z innymi ośrodkami koordynującymi programy profilaktyki zdrowotnej.
- Informacje o możliwości skorzystania z darmowych badań oraz informacje na temat chorób, ich objawów, skutków i profilaktyki będą publikowane na stronie internetowej powiatu legionowskiego oraz w miesięczniku Kurier. Powiat legionowski aktywnie współpracować będzie również z Powiatową Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną w zakresie różnych akcji profilaktyki zdrowotnej realizowanych dla mieszkańców przez tą instytucję.
- W zakresie profilaktyki nowotworowej przedstawiony program Gminny wydaje się być skierowany na poprawę efektywności dostępnych programów profilaktycznych finansowanych ze środków publicznych, na co niejednokrotnie zwracano uwagę w opiniach AOTM o tego typu programach.

Autorzy nie przedstawili sposobu monitorowania i ewaluacji programu. Ponadto w projekcie programu brak mierników efektywności odpowiadających celom programu (jak również poszczególnych akcji). Wnioskodawca odnosi się częściowo do oceny zgłaszalności poprzedniej edycji programu, gdzie w roku 2013: w akcji dotyczącej konkursu o tematyce zdrowotnej wzięło udział blisko 430 dzieci z 43 szkół i przedszkoli z Powiatu Legionowskiego, a w warsztatach edukacyjnych w zakresie zdrowego i higienicznego trybu życia przeprowadzonych w 24 przedszkolach – ok. 877 dzieci w wieku 3-4 lat. Jednak w obu przypadkach brakuje odniesienia do oceny efektywności i jakości działań przeprowadzonych w ramach programu.

Okres realizacji poszczególnych akcji w projekcie programu jest zróżnicowany, jednak w każdym z przypadków stanowi kilkumiesięczną działalność. Zgodnie z opinią ekspertów klinicznych najskuteczniejsze są programy wieloletnie dotyczące promocji zdrowia.

W projekcie programu zestawiono planowane koszty całkowite przewidzianych akcji edukacyjnych, jednak nie ustosunkowano się do kosztów „Współpracy w zakresie edukacji i profilaktyki prozdrowotnej”. Nie podano również kosztów jednostkowych poszczególnych działań. Zgodnie z informacjami zamieszczonymi przez Wnioskodawcę na realizację akcji pn. „Zdrowie w Bajce” i „Dbam o zdrowie” oszacowano kwotę 15 tys. zł.

Odnosząc projekt opiniowanego programu do ogólnych kryteriów dobrze zaprojektowanego programu zdrowotnego (sformułowanych przez American Public Health Association) można stwierdzić, że:

- I. Program odnosi się do istotnych problemów z zakresu promocji zdrowia u dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, opierających się na profilaktyce nadwagi i otyłości oraz u dorosłych kobiet w kierunku promowania badań profilaktycznych na raka piersi i szyjki macicy.
- II. Dostępność działań Programu dla beneficjentów - program jest skierowany do dzieci w wieku 3-9 lat oraz kobiet uprawnionych do skorzystania z profilaktycznych badań mammograficznych i cytologicznych w ramach NFZ. Przewidziano akcję promocyjną programu poprzez stronę internetową Powiatu jak i lokalny miesięcznik Kurier.
- III. Skuteczność działań – w projekcie programu nie odniesiono się do skuteczności planowanych działań.
- IV. Nie podano kosztów jednostkowych. Planowane koszty całkowite poszczególnych akcji wynoszą: „Zdrowie w Bajce” – 10 tys. zł, „Dbam o zdrowie” – 5 tys. zł. Nie podano kosztów realizacji promowania badań mammograficznych i cytologicznych.
- V. Autorzy nie przedstawili dokładnie sposobu monitorowania i ewaluacji programu. W projekcie programu brak mierników efektywności odpowiadających celom programu. Odniesiono się jedynie do oceny zgłaszalności poprzedniej edycji programu zdrowotnego.

Biorąc pod uwagę powyższe argumenty, opiniuję, jak na wstępie.

Tryb wydania opinii

Opinię wydano na podstawie art. 48 ust. 2a ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. 2011 r., Nr 122, poz. 696 z późn. zm.), z uwzględnieniem raportu nr: AOTM-OT-441-178/2014 „Powiatowy Program Promocji Zdrowia dla mieszkańców Powiatu Legionowskiego na rok 2014 – Edukacja prozdrowotna” realizowany przez: Powiat Legionowski, Warszawa, październik 2014 oraz Aneksu do raportów szczegółowych „Edukacja w zakresie zdrowego odżywiania oraz profilaktyka i leczenie nadwagi i otyłości – wspólne podstawy oceny”, Warszawa, lipiec 2012.